

SZABARI ERIKA

A NÉPHAGYOMÁNY: KAPOCS A MÚLT ÉS A JELEN KÖZÖTT

„Új szemmel nézni
a régi képre: ez a
mi alkotásunk.”
Fodor Ákos

Ha a hagyományörzés, néphagyomány szót halljuk, akkor valami avitt, poros hangulat támadhat szívünkben. Van, aki-ében még esetleg társul az „érték” fogalmával, máséban talán a „kidobandóval”. Pedig a néphagyomány most is itt él közöttünk. Abban, ahogyan öltözködünk, a gasztronómiánkban, az ünnepi szokásainkban, a beszédünkben, és életünk megannyi más mozzanatában, amelyet az őseinktől kaptunk, egyúttal mi is tovább hordozunk.

Ahogyan Dömötör Tekla idézi Ortutaytól, „a hagyomány szigorú alakja mindig magára ölti pillanatnyi valóságát az egyéni ecset vonásait, egyszeri színeit, hogy nyomban levetkőzze azokat, s a legközelebbi aktualizálódásig ismét csak a törvényszerű alak, a hagyomány ’alapvető’ ... ’időtlen’ formáit öltse magára” (Dömötör, 1983, 21). Ez a napjaink kísérelő múlt tehát mindig magában hordozza a régi idők lenyomatát, egyúttal a folyamatos változásnak is megvalósítója lehet.

Bizonyos, hogy a népművészet, néprajz, néptánc, népdal, népköltészet, népszokások, kézművesség, népi játékok, ünnepi népszokások világa tiszta kincsek őrzői, egyúttal értékes segítséget nyújtanak abban, hogy a múlt mélységének üzenetei újból megélhetőek legyenek. A pedagógia különböző területei különleges érzékenységgel törekszenek visszavezetni a népi világ értékeihez, a gyermekek felé való közvetítésük üzeneteihez, ezzel pedig segítséget nyújtanak abban, hogyan lehet újra közösségteremtő módon, embertől emberig, lélektől lélekig hatni, tanítani az egész embert formáló, életre kiható módon.

A közösségek szerepe különös fontossággal bír a modern világ egyszemélyes, digitalizált megnyilvánulásai között: „a hagyomány és a változás összefüggése, feszült dialektikája, a szokásos kifejezéssel élve: a régi és az új küzdelme” (Ortutay, 1981, 323) része napjainknak. A túlpörgött, elidegenedett világ úrt eredményezett az életünkben, amit a néphagyományok be tudnak tölteni. Hiszen mindezek közvetlenül az életünkből fakadnak, átszövik annak minden mozzanatát az első lélegzetvételtől az utolsóig. Gyönyörűen kiművelt szokásrendje van a hagyományainkban a komatáltól kezdve, át a ringatókon, legény- és leány-csúfolókon át, a párválasztó népszokásokon, a kalákában végzett munkán, a közös disznótoron át egészen a halotti virrasztásig, halotti torig. A hétköznapjainkat, naptári évünket, hitvilágunkat, egyházi ünnepeinket, a természet rendjét követik, közösséget teremtenek, társas kapcsolatokat, szociális védőhálót építhetünk általuk, az érzelmeinkre az egész egzisztenciánkra hatnak. Más megfogalmazásban: „a kultúra hagyományozódásának spontán formája az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapja lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyományoknak. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia” (Dömötör, 1983, 9).

Általa árnyaltabbá válik természetes szépérzékünk és finomabban ki tudjuk fejezni magunkat, formálódik a nyelvi kifejezőkészség, bővül a szókincs, s egyfajta rendezettség ad számunkra. Miközben „a nyelv milyen fontos eleme, hordozója, közvetítője a kultúrának. (...) A fiatalok által használt nyelv, a szókincs bizony nagyon elszürkült, egyszerűsödött, s ezzel fontos értékek kerültek veszélybe, kérdőjeleződtek meg. (...) Egyfelől színtelenedik, egyszerűsödik a nyelv, másfelől azonban fel is értékelődik az igényes kommunikáció, azok a közlési formák, amelyekben szerepet kap a nyelvi érték” (Schüttler, 2001). Ha nem találunk szavakat bizonyos rezdülésekre, úgy megnehezülhet az átélt élmények tudatosítása is, ha pedig nem engedjük közel életünkhöz a népi világot, úgy ez az élménysor tovább szűkül.

Ha a jövő nemzedékét az életre akarjuk nevelni, akkor a hagyományainkat a szívükbe kell ültetnünk. Mert ez teszi valóban élővé az emberi létet. Ez pendíti meg személyre szabott zengő hangon azokat az érzelmi húrokat bennünk, ami érzelmeket mozdit meg, kötődéseket teremt a családban és a közösségi élet különféle szinterein, a haza, kultúra és hit vonatkozásában is. Ahogyan Morus Tamás fogalmazza: „A hagyomány nem a hamu őrzése, hanem a láng továbbadása!”, vagy ahogyan más módon hangzik a több évezredek tanácsa a Példabeszédek könyvéből: „Őrizd meg, fiam, atyád parancsolatát, és anyád tanítását el ne hagyj!” (Péld 6,20).

| Fotó: Nagy Fanni

Az elődeink által ránk hagyományozott, minden próbát kiállt, letisztult tanítás és hagyományrendszer megtartása nem egy kihunyó, megszűnni akaró hamu, hanem olyan láng, amiből új fakad. A gyermekek számára ezek a mély értékek és üzenetek többféleképpen átadhatóak, s érezhetően megérintődnek egy-egy foglalkozás keretében, ha kapcsolatba kerülhetnek a népi gyökereikkel. Iskolai munkám során tapasztaltam például körökben, hogy igen nagy örömmel fogadják többek között, ha a falra festett fa tövébe kuporodva, annak gyökereihez közel érkezően a saját gyökereikről megoszthatják élményeiket, családi szokásaikat. Ezek mindig a biztonság forrásai is, hiszen ismétlődést, az összetartozás erejét nyújtják számukra.

A népi játékok felidézése is nagy segítséget nyújthat: egy felelgetős, dalos játékban, ami egyszerűnek tűnhet felnőtt szemmel, már gyermekként elsajátítható a társas viselkedésnek minden szegmense. Hogyan fogadjam el a másikat? Hogyan működjek vele együtt? Mi a közös cél? Azért mindenkinek tennie kell, máskülönben nincs játék sem. Hogyan viselkedjek udvariasan? Mi az illem a fiúknál, lányoknál? Illedelmesen, szépen kommunikálok azzal is, aki a barátom és azzal is, akivel előtte összeveszttem a kisautón, hiszen a játék szövege ugyanaz, nem változik. Hogyan viselkedek akkor, ha én vagyok a szereplő, vezető, és hogyan, ha a sorban, játékban, körben, türelmesen várok?

Mindezek a rezdülések leképezik, játékká fordítják a felnőttek világát, míg a négy fal magányába zárva, a mindent beszippantó képernyő előtt csak elszakad a valóságtól az ember, nem pedig belenevelődik. Mindeközben bizony értékke válik a valós felnőtt életben mindaz, amire a közösségteremtő, megtartó, kovácsoló szereppel bíró néphagyományaink nevelnek, ha valóban élő részei a kultúránknak.

A pedagógusoknak természetesen nagy szerepe van mindebben, mint ahogyan korábban közvetlenül is részt vettek a múlt értékeinek feltárásában, a néprajzgyűjtők munkájában. Egyes korszakok közös kutató tevékenysége tehetett csak teljesebbé a néprajzi gyűjtéseket: a gyermekek, családok a tanító megszólítása által közvetlenül is bevonódtak, és a kutatásoknak részeseként saját maguk is megélhették, milyen értékeik, azoknak pedig milyen fontos üzeneteik vannak, közösen is meg kell becsülni mindezeket (Kovács, 2014). Az UNESCO Közgyűlése már 1989-ben nemzetközi ajánlást tett a hagyományos kultúra és folklór védelmére. Felismerték, hogy nemcsak a tárgyi javakat, hanem a szellemi örökséget, a hagyományos kézműves tudást, táncokat is át kell menteni a jövő nemzedékeknek (Karácsony-Molnár, 2021). Bizonyos, hogy mindenkinek, aki az oktatás, nevelés területén, a nemzeti műveltség terjesztésében részt vállal, így a pedagógusoknak is sürgető feladata a néphagyományok továbbadása, éltetése, a néprajzi, kulturális értékekkel már kisgyermekkorától szükséges megismertetni a felnövekvő generációt.

Mindez közös kincsünk, a hétköznapi kultúránk része már csak azáltal is, milyen szófordulatokat használunk, milyen dalokat dúdolunk, milyen étel kerül az asztalunkra, vagy hogyan ünnepelek. „Az ünnepeknek akkor van értelmük, ha azok nem üressé vált formák, hanem megszületik az emberben az ünnepet teremtő erő és a valódi tartalom. Ennek a jelentéstartalomnak a megszületését és megalapozását, az ünnepek lényegének és üzenetének megértését segíthetik a népmesék, legendák, mondókák, találós kérdések, játékok. A történetmesélés nagyon jó lehetőség arra, hogy megmutassuk a szüret lényegét vagy Szent Iván varázslatos éjszakájának egyik kincsekkel kapcsolatos legendáján keresztül a naphoz kapcsolódó hiedelmeket. De arra is remek alkalmat nyújt, hogy elmondjuk, miért hozza Sándor, József, Benedek zsákbán a meleget. Azontúl, hogy kulturális gyökereket kapnak a meséken és legendákon keresztül a gyerekek és a felnőttek is, kapcsolatba kerülnek az őseikkel, és egy olyan, mára már részben eltűnt világgal és világképpel, amely a múltjuk fontos része és a jelenük-jövőjük alapja. A mesélés arra ad módot, hogy mértéket és értéket egyaránt tartva ezt a tudást didaktikus elemek nélkül, örömteli mese- és játékelményen keresztül kapják meg. Az ünnep különleges idő, eltér a hétköznapiaktól. Megelőzi ezt az időszakot a várakozás, rákészülés külsőségekben éppúgy, mint lélekben. Hálaadást és életigenlést is jelent, a múlt-jelen-jövő együttes jelenlétét, és így az örök időhöz, a kozmikushoz való kapcsolódás élményét biztosítja” (Bajzáth, 2022, 7–8).

A hagyomány, néphagyomány itt él közöttünk. Akár észrevesszük, akár nem, akár néven nevezzük és az életünk részének tekintjük. Kulturális gyökereinket nem tudjuk megtagadni, hiszen hordozzuk azokat, kapcsolódunk hozzá. Ha megéljük a hagyományainkat, őrizzük, kincsként hordozzuk, mi magunk leszünk gazdagabbak. „Az igazi értékek újjáélesztése, megtartása azonban nincs ellentmondásban a modernizációval. ... Az egészséges modernizáció érdekében szükség van bizonyos értékek őrzésére, a hagyományos kultúra fenntartására. ... sikerességeknek ma már a magas kultúra birtoklása is nélkülözhetetlen feltétele” (Schüttler, 2001).

A tanulmány recenzálási folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bajzáth Mária (2022): *Kerek élet fája*. Budapest, Centrál Kiadó Csoport, ISBN: 978-963-324-954-3.
- Dömötör Tekla (1983): *A népszokások költészete*. Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN: 963-05-3380-4.
- Dömötör Tekla (1983): *Magyar népművészet*. Budapest, Corvina Kiadó, ISBN: 963-13-1596-7.
- Karácsony-Molnár Erika (2021): Van-e helye a néphagyománynak a 21. századi nevelésben, oktatásban? - jeles napi, ünnepi szokások az óvodai nevelésben, In: Lovassy Attila – Pázmány Ágnes (szerk.): *Kihívások a 21. századi nevelésben-oktatásban*. Vác, url: http://real.mtak.hu/121386/1/KIh%C3%ADv%C3%A1sok%20a%2021.%20sz%C3%A1zadi%20nevel%C3%A9sben-oktat%C3%A1sban_2021_03_08.pdf (Letöltés ideje: 2022. augusztus 30.)
- Kovács Ágnes (2014): *Népmese és közművelődés*. Kolozsvár-Sztána, Művelődés Egyesület-Szentimrei Alapítvány, ISBN: 978-973-7993-76-2.
- Ortutay Gyula (1981): *A nép művészete*. Budapest, Gondolat Kiadó, ISBN: 963-281-062-7.
- Schüttler Tamás (2001): *Értékvédelem - hagyományörzés - modernizáció - Beszélgetés Szebedy Tassal, a KOMA kurátorával az élményközpontú anyanyelvi nevelés és az aktív olvasóvá nevelés pályázatokról*. In: Új Pedagógiai Szemle, 9. sz., ISSN 1788-2400. url: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/ertekvedelem-hagyomanyorzes-modernizacio> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 26.)